

מרן הגאון יעקב משה חרל"פ, ירושלים

בענין הנ"ל*

מע"כ ידי"נ הרב שאול ישראלי שליט"א,

רב בכפר הראה.

ע"ד מה שהעירני מע"כ עת הי' פעה"ק דמדברי הרשב"א ב"ק (ל"ו ב') בד"ה פלגא דזוזא מבואר דגם מה שנראה לו להרמב"ם דאילו חכמי ישראל בא"י יסמכו למי שיבחרו בו יהי' לו דין סמוך לדון דיני קנסות אינו אלא לדון בא"י בלבד, אבל בחר"ל אין לו רשות לדון דיני קנסות, דהרשב"א שם מקשה דהרי בזמנן לא הי' בארץ סמוכים שאילו הי' אף בחר"ל נמי יגבו (כלומר ומ"ט אמרינן אין גובין בכבל). וכתב אח"כ אלא שראיתי להרמב"ם שכתב מן הסברא שאילו הסכימו כל חכמי ארץ ישראל לסמוך סומכין אע"פ שאין סומך אלא סמוך ה"מ חד סמוך עם שנים שאינם סמוכים או אפי' שלשתן סמוכין אבל הסכימו לכך כל חכמי ישראל הרשות בידך לסמוך ע"ש. והעיר מע"כ דא"כ אכתי קשיא דל"ל למימר למיסק לארץ ישראל הא אותו הנסמך מחכמי ארץ ישראל יכול לדון גם בחר"ל ואמאי אין גובין בכבל, ורוצה מע"כ לדון מזה, דגם להרמב"ם אין כח לסמוכין שנסמכו ע"י חכמי א"י אלא בא"י לבד ולא בחר"ל.

ולענ"ד לא יתכן לומר כן דאיפה מצינו סמיכה לחצאין אם יש בה ביד חכמי א"י לסמוך, כל דין סמיכה לזה. וגם מלשון הרמב"ם פ"ד דסנהדרין דאחר שכתב שם בהלכה י"א מה שנראה לו דבהסכם החכמים שבא"י לסמוך הרי אלו סמוכים כתב בהלכה י"ב: ב"ד שנסמכו בא"י ויצאו לחר"ל הרי הם דנים דיני קנסות בחר"ל כדרך שדנים בארץ, משמע ברור דקאי על כל גונא גם על גונא דסמכו חכמי ארץ ישראל.

והי' אפשר לומר בכונת הרשב"א דהנה מדברי הרמב"ם הנ"ל מתבאר דאלו שנסמכו מסמוך אחרי סמוך נקרא בשם סמוך מפי ב"ד ואלו שנסמכו ע"י חכמי

* אני שמח להביא בזה את הערותיו של מרן הגרי"מ חרל"פ שליט"א בענין שיטת הרמב"ם בחידוש הסנהדרין, שבאו על יסוד שיחה בע"פ בה הזכרתי בריש מלין מסת שנגענו במאמר "בעקבות הדיונים". הרשינו לעצמנו להעיר הערות להערות, ובזה חגנו מוסרים את הדברים לעיון ולדיון לפני מרנן ורבנן שליט"א.

ה ע ו ר ך

א"י הם הנקראים סמוכים מארץ ישראל, על שם שכל כחם מצד ארץ ישראל לפי זה יש לפרש מה דקאמר לב"ד דא"י קאזילנא היינו להסמוכים שנעשו ע"י א"י. אלא דקשה ע"ז ממה דאמרינן ספ"ק דב"ק (ט"ו ב') ואי אמר קבעי לי זימנא דאזילנא לארעא דישראל קבעינן לי ואי לא אזיל משמתינן לי הרי דכופים אותו ללכת לא"י.

ובאמת נראה ברור בכונת הגמ' עפ"י דברי הרמב"ם פ"ד דסנהדרין הנ"ל (ה"ג והי"ד) דראשי גלויות שבבבל יש להם לרדות לישראל בכל מקום ולדון עליהם בין רצו בין לא רצו שנאמר לא יסור שבט מיהודא אלו ראשי גלויות שבבבל וכל דיין שנתנו לו ב"ד שבא"י רשות לדון יש לו רשות לדון בכל א"י ובעיירות העומדות על הגבולים אע"פ שלא רצו בעלי דינים אבל בחו"ל אין רשותן מועלת לו לכוף את בעלי דינים, אע"פ שיש לו לדון דיני קנסות בחו"ל, אינו דן אלא מי שרוצה לדון אצלו, אבל לכוף את בעלי דינים ולדון בהם אין לו רשות עד שיטול רשות מריש גלותא ע"ש וע"ש בלח"מ. לפ"ז י"ל דמש"ה אלו הסמוכים הבאים מא"י נהי דיש בידם לדון דיני קנסות מכיון שאין להם כח לכוף שידונו לפניהם לא ירויח כלום במה שהסמוכים הם מא"י, להכי מבקש שיקבעו לו זמן שילך לא"י דשמה יהי' להסמוכים כח לכוף לדון לפניהם ומשמתינן לי שילך לשם כדי שיהי' ביד ב"ד דהתם לכוף אותו.¹

לפ"ז שוב קשים המה דברי הרשב"א ממ"נ אם ס"ל דהסמוכים של א"י דיכולים לדון דיני קנסות יכולים לדון ולכוף גם בחו"ל ודלא כהרמב"ם הנ"ל דגם ביכולים לדון דיני קנסות אין כופין בעלי דינים בחו"ל, א"כ גם בסמוכים דע"י חכמי א"י כן הוא, ואי דמודה להרמב"ם דגם ביכולין לדון דיני קנסות אינם יכולים לכוף לבעלי דינים שבחו"ל, גם בסמוכים עפ"י ב"ד דסמוך כן הוא.

האומנם בלא"ה דברי הרשב"א תמוהים מאד דכי חדת הוא לנו זה דב"ד שבחו"ל אינם יכולים לדון דיני קנסות, ואה"נ אם יהיו סמוכים שבאו מא"י דנים הם אף בחו"ל אלא דלא שכיחא שיבואו מא"י, וכדאמרינן בב"ק (פ"ד א') בהא דאמר רבא אין מועד בבבל ומשכח"ל שור דאזיק שיגבהו בבבל כגון דאייעד התם (היינו בא"י) א"נ דאתו רבנן דהתם ויעדוה הכא ע"ש, וכן מפורש ברמב"ם (פ"ד מסנהדרין הנ"ל הי"ב) ב"ד שנסמכו בא"י ויצאו בחו"ל הרי הם דנים דיני קנסות בחו"ל כדרך שדנים בארץ ע"ש. וא"כ פשוט דמה דאמרו אין גובין בבבל היכא שלא יצאו הסמוכים מא"י מאיזה טעם שהוא וכדפריך בב"ק שם גם על גונא

1) בהרמנא דמרן שליט"א. עדיין אינו מובן שעד שכופים אותם לעלות לא"י יכופד אותם להתדיין בפני הדיינים סמוכים שהיו בבבל, והרי כשבעלי הדין באים לפניהם יכולים לדונם. וביותר, שהרי הסמוכים עצמם יכולים לקבל רשות מראש הגולה ויהא בידם לכוף. כמש"כ הרמב"ם. אבל לכוף וכו' אין לו רשות עד שיטול רשות מראש הגולה. ואף קבלת רשות זאת היא לאו דוקא מראש הגולה עצמו, אלא מכל מי שקבל רשות ממנו להרשות לאחרים (מאירי סנהדרין ע"פ 13). א"כ כל הטורח של השמתא לעלות לא"י הוא מיותר.

דאתו רבנן מהתם ויעדוה דסוף סוף מילתא דלא שכיחא היא ע"ש, דלא שכיחא שיבואו-
מא"י ומאי קשיא לי להרשב"א.²

ולחומר הנושא נראה עפ"י מה שיש לדקדק בלשון הקודש של הרשב"א:
כשמביא דברי הרמב"ם מביאו כלשונו שאילו הסכימו כל חכמי ארץ ישראל-
לסמוך סומכין ואח"כ אומר אע"פ שאין סומך אלא סמוך ה"מ חד סמוך עם שנים;
שאינם סמוכין או אפי' שלשתן סמוכין אבל הסכימו לכך כל חכמי ישראל
הרשות בידן לסמוך ע"ש, שלא כתב הסכימו לכך כל חכמי ארץ ישראל אלא
חכמי ישראל בסתם (ואעפ"י דבש"מ שם מעתיק מדברי הרשב"א גם אח"כ הסכימו-
לכך כל חכמי א"י, נראה דספרי הרשב"א שלנו יותר מדוייקים) ולא מקרה הוא זה,
שנשמטה תיבת חכמי ארץ ישראל, דהנה גם בפירוש המשניות להרמב"ם ריש-
סנהדרין כתב וז"ל ויראה לי כי כשתהי' הסכמה מכל החכמים והתלמידים להקדים:
עליהם איש מן הישיבה וישימו אותו לראש ובלבד שיהא זה בארץ ישראל כמו
שזכרנו הנה האיש ההוא תתקיים לו הישיבה ויהי' סמוך ויסמוך הוא אחרי כן מי-
שירצה ע"ש. הרי שפתי הרמב"ם ברור מללו דהסכמה על הסמיכה היא כשהיא:
דוקא מכל החכמים והתלמידים אף מאותם שאינם מארץ ישראל רק שמקום פועל
של הסמיכה הוא דוקא בא"י.³ (ואין בידי קונטרס הסמיכה והויכוח שבין מהר"י
בירב עם הרלב"ח לראות מה שכתבו בזה); אך מה שמועילה הסמיכה מחכמי ארץ
ישראל לבד נראה פשוט דהוא עפ"י מאי דאמרינן בפסחים דבני בבל כייפו לבני
ארץ ישראל. ובתוס' שם ובסנהדרין (ה', א') דיודעים בני בבל דבני א"י חכימי טפי-
דאורא דא"י מחכים, ועל כן נקטינן דבודאי בני בבל מסכימים למה שיבחרו חכמי-
ארץ ישראל וניחא להו במה שיסמכו המה, באופן דהסמיכה באמת צריכה הסכם
מכל חכמי ישראל שבעולם אלא דסמכינן דניחא להו לשאר חכמי ישראל במאי-
דעבדי חכמי ארץ ישראל, ובזה מבוארים דברי הרמב"ם במה שמסיים א"כ למה:
הי' החכמים מצטערים על הסמיכה כדי שלא יבטלו דיני קנסות מישראל, לפי
שישראל מפורזים, ואי אפשר שיסכימו כלם ע"ש, היינו דמאחר דלא סגי בלא
הסכמה מכל חכמי ישראל, על כן כשהם מפורזים אי אפשר לעמוד על זה אם ניחא:
להו במאי דיעשו חכמי א"י ואולי הם אינם כפופין לבני ארץ ישראל, וגם יתכן-
שיש בהם חכמים יותר גדולים מאלו שבא"י, רוצה לומר דלפיכך דאגו על הסמיכה;
שלא יבוטלו דיני קנסות.⁴

(2) נראה שזה גופא קשיא לי לרשב"א משום מה באמת לא היו שכיחים סמוכים-
שיבואו מא"י לבבל בכדי שיהא אפשר לדון שם דיני קנסות. הרי הרבה נצטערו חכמים;
על דיני קנסות שלא יבטלו מישראל ור"י בן בבא מסר נפשו על הסמיכה משו"י, וא"כ למה
לא דאגו לסידור תקין של הדבר בבבל עצמה. ועי' גיטין ו'. שבדרך כלל היו שכיחות שיירות-
של ת"ח מבבל לא"י — כיון דאיכא רביים דסלקי ונחתי משכח שכיח". העורך

(3) ע"י מש"כ במאמר „בעקבות הדיונים" שנחבאר יפה כל שינויי לשון הרמב"ם
העורך בפיה"מ.

(4) אינו מובן, שהרי הרמב"ם נקט בסתם ובפשיטות שהסכמת חכמי א"י מועילה.

ומעתה לפי"ו יש לומר דהרשב"א סובר דמאחר דכל כח של חכמי ארץ ישראל הוא מצד דגם שאר חכמי ישראל מסכימים לכך, ולכן כתב דאם הסכימו כל חכמי ישראל סומכים, וע"כ ס"ל דנפקותא רבתא בין הסמוך מפי סמוך מפי ב"ד להסמוך מחכמי ארץ ישראל, דכל הכח של ב"ד חר"ל לעכב שלא יכופו הסמוכים שבא"י לרון לפנייהם אף בחו"ל הוא משום דכתיב לא יסור שבט מיהודא אלו ראשי גלויות שבבבל, דלגבי זה הם עדיפי מבני א"י, ולהרמב"ם הנ"ל הוא גם כלפי אלו בני א"י דיכולים לרון דיני קנסות, וא"כ אין זה אלא בזמן דאיכא ראשי גלויות בבבל, בזמן שישראל גלו מעל אדמתם אבל בזמן שישראל שרויים על אדמתם פשיטא דסמוכים שבא"י יכולים לכוף אף לאותם שהם נמצאים בחר"ל. משריה ס"ל להרשב"א דהסמוכים שנעשו ע"י חכמי ארץ ישראל, ושוה מפני שבודאי איכא הסכמה על זה מכל החכמים שבחר"ל דכייפו לגבי חכמי ארץ ישראל שהם חכמי טפי, כל דיש אז ראשי גלויות בבבל, לא מצו חכמי א"י במעשיהם להפקיע מכח של חכמי בבל ממה דנאמר עליהם לא יסור שבט מיהודא, משא"כ סמוך מפי סמוך דכחו של הסמוך הוא הכח של ב"ד בזמן שלא הי' ראשי גלויות בבבל, יכולים לכוף לרון לפנייהם אף בחר"ל⁵, לפ"ו מבוארים דברי הרשב"א דקשיא לי, לז גם דלא שכיחי שיבואו סמוכי א"י מ"מ למה לי להש"ס לדייק דלארץ ישראל קאזילנא והר"ל למימר בקצרה לסמוכי דא"י קאזילנא, לזה מתרץ דהגמ' מיירי באמת בזמן דליכא סמוכים ורק הי' אפשר שחכמי ארץ ישראל סמכו שם. ומשריה אין להם כח לכוף לרון לפנייהם בחר"ל, משום דין דלא יסור שבט מיהודא, ועל כן מוסיף דאזילנא

זהו כפי שכתב מצד "דיודעים בני בבל דבני א"י חכמי טפי". ואם יש מקום לחשוש שםא, אינם כפופים לבני א"י, או "שיש בהם חכמים יותר גדולים", א"כ נפל פיתא בבירא, ומתי אפשר יהיה להשתמש בתידוש דינו של הרמב"ם, שלא יהא חשש זה קיים. ולשון הרמב"ם בפה"מ פ"ד דבכורות שאם "הסכימו בני א"י למנות אותו וכו' ואפי' היו עשרה אנשים ואין משגיחין לזולתם בחו"ל" הרי הוא סמוך, לשון זה ודאי משמעותו שאין משגיחים בהם כלל ולא מטעם שמן הסתם הם מסכימים ג"כ. (ועי' מאמרנו הנ"ל שנתבאר יפה גם מה שנראה מהרמב"ם הנ"ל שצריך עכ"פ מנין בא"י שהא לו דין "קהל", ובפשוטו אין סובן הצורך בזה).

5) לפ"ו הרשב"א מחולק עם הרמב"ם בזה, שהרי הרמב"ם סתם שאין לדייני א"י רשות לכוף הבע"ד, ולשונו ודאי כולל גם סמוך מפי סמוך שהרי כתב "וכל דין הראוי לדון". א"כ לרמב"ם עיקר קושית הרשב"א לק"מ. וחילוק זה בין סמוך מפי סמוך לסמוך מתוך הסכמה לענין כפיית הבע"ד היא חידושו של הרשב"א מדעת עצמו, ומה מצא ברמב"ם שמסתמך עליו, כיון שמעיקרא היא שיטה אחרת גם שאין זה במשמעות שבא לחלוק על הרמב"ם בזה.

גם עצם הסברא של חילוק זה אינה מובנת, שאם הסכמת חכמי א"י מועילה לחדש הסמיכה, הרי הוא שוב ככל סמוך, ומה"ת לחלק ביניהם גם לענין כפיה. ומקור הדין של הרמב"ם שאין לו רשות לכוף הוא מהגמרא סנהדרין ה'. פשיטא מהתם להכא וכו' וכמש"כ המפרשים, ושם המדובר בסמוך מפי סמוך עיי"ש בגמרא.

לשם לארץ ישראל, היינו דמשום סייג מצאו חכמים לחייב את הנתבע שילך לב"ד דארץ ישראל ושם בכחם לכופם לדון לפניהם.

והנה מ"ש הרשב"א דאין סומך אלא סמוך ה"מ חד סמוך או אפי' שלשתן סמוכין כונתו לסוגיא דסנהדרין (יג"ב ב', י"ד א') דפריך וחד לא סמוך וכי ומסיק ר' יהודא בן בבא אחריני הוי כהדיה והאי דלא חשיב להו משום כבודו של ר' יהודא בן בבא. וסובר הרשב"א דגם אם הני אחריני דהיו עמו היו סמוכים לא חשיב להו משום כבודו של ר"י בן בבא.

ואמנם הכרעתו של הרמב"ם דל"ב שיהי' כלם סמוכים וזה לשונו בפ"י המשניות הנ"ל, ולענין אם צריך שיהי' השלשה סמוכין ואז יהי' יכולים לסמוך שום אדם יש בזה ספק ומה שנתבאר מן התלמוד שיהי' הגדול שבהם סמוך ויצרף עמו שנים ויסמוך מי שירצה, ע"ש, וכונתו דגם אם שנים סמוכים אחרים יתנגדו לו יכול הוא לסמוך למי שירצה וס"ל להרמב"ם דמאי דאמרינן ר' יהודא בן בבא אחריני הוי בהדי' והאי דלא חשיב להו משום כבודו דר' יהודא בן בבא, הוא משום דאחריני לא היו סמוכים, ומשו"ה לא הוי חשיבי למנותם עם ר' יהודא בן בבא. ונראה דזהו ג"כ באור דברי הרמב"ם פ"ד מסנהדרין הנ"ל דחכמים הצטערו על הסמיכה לפי שישראל מסוזרים ואי אפשר שיסכימו כלם ואם הי' שם סמוך מפי סמוך א"צ דעת כלם אלא דן דיני קנסות לכל שהרי נסמך מפי ב"ד, רוצה לומר דסמוך מפי סמוך א"צ שכל הסומכים יהי' סמוכים, כל שנסמך מפי סמוך אחר סמוך שנסמך מפי ב"ד, יש לכלל נסמך דין ב"ד ויכול לדון דיני קנסות לכל אף לאלו מהב"ד שהתנגדו על סמיכתו⁶. ואך להרמב"ם הוא כן רק בא"י ובעיירות העומדים על הגבולים אע"פ שלא רצו בעלי דינין, אבל בחו"ל בלא"ה לא יכולים לכוף לדון לפניהם מדכתיב לא יסור שבט מיהודא, לכך דקדק הרמב"ם וכתב אם הי' שם סמוך מפי סמוך לומר דרק שם יכול לכוף לדון לפניו ולא בחו"ל.

ולפ"ז יש מקום לומר דמה שמסיים הרמב"ם והדבר צריך הכרע קאי על מה דסליק מיני' דסמוך מפי סמוך א"צ דעת כלם דא"צ שכל הב"ד יסכימו לסמיכתו ואף אם התנגדו לו יכול הוא לסמוך למי שירצה. ומה שמקשה הרדב"ז דהרי הוא כתב למעלה שהיא בשלשה והוא שיהי' אחד מהם סמוך והם דבריו שם בהלכה ג', י"ל דשם מיירי בלא הי' עוד סמוכים ובלשונו בהלכה י"א הרי שלא הי' בארץ ישראל אלא סומך אחד וכי ע"ש. אבל כשהתנגדו לכך אם יכול הסמוך הזה לסמוך נגד דעתם על זה צריך הכרע.

ואמנם בדין הקודם דרבני א"י יכולים לסמוך על זה לא צריך הכרע רק דלפום דברינו ע"פ דבריו בפה"מ של הרמב"ם צריך שגם חכמי ישראל בחו"ל

(6) אם התנגדות חכמים אחרים לסמיכה מועילה כי אז בכלל אינו סמוך. ואם דין סמוך עליו למרות התנגדותם, מה"ת הייתי אומר שכלפי אלה שהתנגדו אינו סמוך, בפרט כשהם נהפכים לבע"ד שנתחייבו וצריך לדונם דיני קנסות, והריהם נוגעים בדבר. ולעצם הדבר שבהתנגדות לסמיכה, עי' מאמריהם של הרב מ"ל זק"ש והרב א. מימון שליט"א ומש"כ במאמר ב"עקבות הדיונים".

יסכימו למסור כחם לחכמי ארץ ישראל ואם לא מסרו כחם צריך לאמור אם אין
בחר'ל יותר גדולים מחכמי א"י דאזי י"ל דבסתמא מיכף להו לחכמי א"י, וניחא
להם במה שיסמכו וגם אז אין להם כח לכוף לבני חו"ל שידונו לפניהם רק בא"י
זגבולותיה בלבד. ויה"ר שיקויים בנו ואשיבה שופטיך כבראשונה.

ידי"ע הכותב לפוס ריחטא
מצפה לרחמי שמים על עם קדשו
ונחלתו נחלת עולמים.